

Guðir, menn og apar.

I.

How poor in judgment readers are! Words of profoundest insight, the most brilliant sentences, shine unperceived, when coming from a pen not praised to the Public.

Það eru ekki nærri allir, sem þó eitthvað fást við að hugsa, sem muna eftir því, að fyrir svo sem einni miljón ára, voru skynsömstu verurnar á jörðu hér apar. Menn voru hér þá ekki til, langlengst af þeim tíma, sem lífandi verur hafa verið til á jörðu hér, hefir hún verið mannlau.

Það virðist óhætt að fullyrða, að aparnir hafi ekki gert ráð fyrir, að til væru apar á öðrum jörðum en þessari. Og ennfremur, að þeir hafi ekki gert ráð fyrir að til væru æðri verur. Aldrei kom öpunum í hug, að þeir mundu eiga fyrir niðja dýr, er mundu nefna sig menn, og á ýmsan hátt mundu mega teljast æðri verur í samanburði við apana forfeur sína.

Og þó er það víst, að einhversstaðar var hjá öpunum, vaxtarbroddurinn í áttina til mannkynsins.

II.

Vér mennirnir erum mun vitkaðri en aparnir. Ervitt hefir það að vísu verið; það hefir spilt lífi eins og

annars ágæts manns að ryðja þá braut; en á endanum tókst oss þó að skilja, að vér eigum apa fyrir forfeður. Vér skiljum nú glögg, að mannkynið er vaxið upp af dýrrikinu alla leið, síðan fyrir þúsund miljónum ára — eða hvað það er — líf tendraðist fyrst á jörðu hér, — bióradíativt — fyrir lífgeislun frá öðrum hnöttum.

III.

Lengi, afarlengi hafa mennirnir haft einhverjar hugmyndir um æðri verur. Svo gamlar eru slíkar hugmyndir, að þær muna vera tengdar, ef til vill, súmum rótum tungumálanna. Utan um þessar hugmyndir um æðri verur, skapaðist það sem menn hafa nefnt trúarbrögð, religiónir. Menn greinir á um það, hvort trúarbrögðin hafi verið mannkyninu fremur til hnekkis, eða hagnaðar.

IV.

Að koma hugmyndunum um æðri verur í samband við það, sem vér nefnum vísindi, hefir reynst afatörðugt. Nú hafa menn að vísu um hrið borið saman þessar hugmyndir af nokkurnveginn skynsamlegu viti. En hvað grundvallaða þekkingu á sjálfum hioum æðri verum snerti voru menn lengi jafnnær. Ýmsir héldu að slíkar verur væru ekki til, væru ekki annað en hugarburður mannanna. Spekingurinn Schopenhauer, einn af djúpspökustu mönnum sem verið hafa uppi á síðari öldum, hélt að engin skynsamari vera væri til en mennirnir, og þótti að vonum, sem heldur óvænlega

Mei. 31 okt. 1915

mundi horfa í heimi hér. Annar spekingur ágætur, Leibnítz (dó 1716), sá það af hugviti sínu, að til mundu vera í náttúrunnar ríki einhverjar æðri verur en menn. En mjög óljósar hugmyndir gerði hann sér um slíkar verur.

V.

Auðvelt hefir það ekki verið, en nú má þó sjá, með svipaðri aðferð þeirri sem höfð var til að skilja, að mannkynið er ávöxtur dýraríkisins, að það eru til æðri verur mönnum, verur vaxnar upp af dýraríkinu einsog mennirnir, en herra upp, mjög miklu herra sumar. Og náttúrlega eru hinar æðri verur í þessum heimi, og náttúrlega eiga þær heima á einhverjum af þessum biljónum biljóna af hnöttum sem til eru, aðrir en þessi jörð. Aþarnir, þeir sem ekki hafa orðið að manni, sjá stjörnur nú, eins og forfeður þeirra fyrir miljón árum, en vita ekki að þar eru hnettir; og ekki heldur vita þeir nú fremur en fyrir miljón árum, að á sumum hnöttum öðrum, eru til æðri verur, sem vita til þeirra, og frænda þeirra, þessara sem kalla sig menn. Og eru því miður öpunum fremri, ekki nema að sumu leyti. Það hefir verið svo erfitt á jörðu hér, að sækja í horfið til vizkunnar og fegurðarinnar. Alkrafturinn sem niðurlægði sig til þess að upphesja, hefir hér átt svo ervitt uppdráttar. Hér er útjaðar vitheims.

En það mál mun eg rekja í annað sinn.

VI.

Það sem nú má glögt sjá — þó að ekki viti það aþarnir — er að þessar hugmyndir um æðri verur, sem trúarbrögð og goðasögur hafa risið af, standa einmitt í sambandi við æðri verur á öðrum hnöttum. Menn fjarskynjuðu þessar verur, og missýndist að vísu margt, og hitt var þó ennþá meira, hvað menn ályktuðu skakkt. En rétt var þó það, að til væru æðri verur. Verur þessar bar helst fyrir menn í draumum, en þó einnig í vöku. Þeir sem skygnastir voru á hinar æðri verur, voru nefndir goðar og ~~sjáaldar~~. Það er að segja hjá þeirri manntegund, eða því afbrigði mannkynsins, sem hæzt gnæfði að viti; þar sem var vaxtarbroddurinn í áttina til guðanna, einsog vér nefnum þær sem beztar eru og máttugastar af hinum æðri verum. Úr ~~sjáaldi~~, sá þem sér, var síðan gert orðið skáld eða skáldi, sem menn vita hvað þýðir. Goðinn eða sjáaldinn, mælti stundum hendingum og einsog af æði nokkru — af því er leitt óður og kvæði — og þegar svo bar að, kvaðst hann fara með goðorð, kveða það sem guð hefði blásið sér í brjóst að mæla. Þýðing talsháttarins að fara með goðorð, varð síðan önnur. Einsog þýðing orðsins goðungur, sem rekja má til hinnar sömu áttar, en ekki skal frekar um rætt að sinni. Líkt og »sjáaldi« breyttist og varð skáld, þannig aflagaðist dálítið orðið

7 goðorðsmenn

goðungur, og varð úr því konungur. Mundi hverjum konungi þykja gaman að þessari tilgátu, sem eg hygg muni rétt reynast. Hér má minna á nafnið Konráð, sem upphaflega mun vera líkrar merkingar og goðungur: sá sem ættaður er frá goðinum. Konráð var áður Koðrán, en það orðið til úr Goðrán, Goðrann. Eldri skýringar á orðum þessum eru ósennilegri.

VII.

Það er mun tíðindaríkara á jörðu hér, síðan hún varð að mannheimum, er mannkynið óx upp af dýraríkinu. Og býsna miklu svipmeira en á jörðu hér mun lífið vera á þeim hnöttum, þar sem svo hátt er vaxið upp frá því, sem mannkynið er, að heita mega goðheimar. Og hversu birtir yfir goðasögunum, þegar vér sjáum til sanns, að goðafræðin er einn þáttur dýrafræðinnar, líkt og mannfræðin að sínu leyti. Í goðasögunum fáum vér, ef nógu mikilli greind er beitt, afarmerkilegan fróðleik um lífið, sem ekki mátti fá með því að rannsaka dýraríki þessarar jarðar. Og ekki sízt í goðasögum forfeðra vorra. Blessa megum vér minningu þeirra, sem hafa varðveitt þær afarmerkilegu sögur frá glötun. Það var eitt af mestu andans afreksverkum, sem unnin hafa verið á þessari jörð, þegar Snorri Sturluson, göfugur maður og ágætur, skrifaði sögur þær, á dögum þessa mikla óvinnar. Innocentiuss-páfa þriðja.

Anta
197/2

L!

VIII.

Vér sjáum af goðasögnum að guðirnir kunna þá list slysalaut, er mennirnir hafa leitað svo ákaft eftir að læra, og stefnt hefir verið að svo víða í dýraríkinu, að líða í loftinu. Guðirnir eru komnir miklu lengra í að sigrast á erfiðleikum rúmsins, en mennirnir. Fjarskynjan hafa þeir á háu stigi. Þórr veit undir einþegar hans þarf við, þó að ærið sé fjarran. Og »of alla heima« kunna þeir að sjá. Þeir vita fyrir óorðna hluti. Friðari eru þeir sýnum miklu en menskir menn. Hár þeirra er fegra en gull. Þar á orðið fegurð við, því að það lýsir af þeim. Vopn hafa þeir merkileg. Vopn Þórs er að vísu nefnt hamar, en ýmislegt bendir til þess, að þar sé í raun og veru um nokkurskonar eldingu að ræða, líka þeirri sem Seifur hafði að vopni, Grikkjaguð. Mjöllnir heitir vopn Þórs, og mun það nafn vera dregið af því að vopninu fylgir ljós, mjallhvítt.

Baldur þykir mér merkilegastur af Ásum, og of lítið af honum sagt. Nafnið mun þýða hinn vöðvamikli, líkt og Bolli. Nanna var kona Baldurs. Sú sem ann, hygg eg það nafn þýði, af að ~~anna~~. Það er á ^L stúðleg ætt. Neppur hét faðir hennar eða heitir. ~~Ek veit~~ veit eg, nema hann sé á lífi ennþá, og allir Æsir. ~~Neppur þýðir: sá sem faðmar. Það er sama orðið og Knappar eða Knappir, og hefisekklir verið eiginnafn: nema í Goðheimum.~~ Neppstún hefir

Nanna

ef til vill heitið bústaður Nepps, þó að ekki sé þess getið.

Baldur er svo miklu vitrari Ásum öðrum, að þeim fór gagnvart honum líkt og hinum óæðri verum, mönnunum, hefir vanalega farið gagnvart þeim sem meira vissu en aðrir. Æsir tóku stundum ekki mark á því sem Baldur sagði. Að því mun það lúta, er Snorri segir, að engi mátti haldast dómur hans. Og mun þar að vísu vera nokkur mis-
skilningur, og allmjög orðum aukið.

Lifið stefnir að því að verða sterkara en svo, að nokkuð geti grandað. Baldur var lengst kominn á þeirri leið, líföflugastur allra Ása. Hann er vitrastur Ása ok fegurst talaður ok líknsamastur segir Snorri. Sýnir það, hversu vel var stefnt með Ásum, að sá, sem ástúðlegastur var og friðsamastur, skyldi vera sterkastur. Á stöðum, þar sem illa er stefnt, magnast þeir fremur, sem grimmir eru og ófriðsamir. Og ef til vill var Múgspellsheimur slíkur staður. Og væri þá rétt að rita þannig, en ekki Múspellsheimur. Æðri verur, sem þá ekki mætti nefna guði, mögnuðu sig á því að snúa lífsaflí mógans, mannkynsins og annars hins óæðra dýralífs þar í heimi, sér í hag, ef til vill með kvölum fyrir þennan múga, sem varð að lifa öðrum, en ekki sér. Talsverður vísir til slíks er það á jörðu hér, þegar einhverjir efla sig á þann hátt að fé og frama, að þúsundir deyja fyrir það illum dauða. Slíkt eru múgspell. En eina leiðin

til þess sigurs, er ekki snúist að lokum til ósigurs, er samstilling lífskraftanna, að hver leitist við að efla sig þannig, að það miði einnig til eflingar fyrir aðra.

IX.

Hversu fróðlegt það væri, að geta litast um á hinum mikla frændhnetti jarðar vorrar, þar sem lífið gat vaxið svo miklu hærra upp en hér, og Æsirnir eiga svo himinfagra bústaði. Þeir gátu það nokkuð, ~~sjaldanir~~ frændur Swedenborgs, sem kveðið hafa Eddukviðurnar; og ekki mun Snorra Sturlusyni hafa verið þess með öllu varnað, að litast um í Háva höll, þar sem Gangleri sá svo marga hluti, er honum þóttu ótrúlegir.

Níflheimur er annar hnöttur en sá sem goðin bygðu; hann er fjær sól en heimur Ásanna; ytri hnettirnir í sólkerfunum eru eldri. Eins og líka stendur í hinni helgu bók: »Fyrir var þat mörgum öldum, en jörð (það er Ásaheimur) var sköpuð, er Níflheimr var görr«.

En nær sól en heimur Ásanna, hygg eg sé Múspellsheimur. Sá heimur er í suðrhálfa segir Snorri. Suðrhálfa þyðir þar: áttin til sólarinnar. »Sú átt er logandi ok brennandi«. Á þeim hnetti er Surtur. Þykir mér ekki ólíklegt, að það nafn eigi skylt við suður. Vopn Surts er sverð logandi, skín af því bjartara en af sólu. Surtur er til landvarnar í Múspellsheimi, líkt og Þórr, sem hefir hið bjarta vopn Mjöllni, er til landvarnar í Ásgarði.

*Gods
menningi*

Í Múspellsheimi, nær hinni miklu sól þess sólkerfis, höfðu hinar æðstu verur þar, náð lengra að lífsaffi en Æsir. Ef til vill með slíkri aðferð, sem ekki liggur til eilífs, eins og áður er á vikið. En of ókunnugt er oss um þá megi Múspells. Surtr var svo magnaður, að hann gekk fram einsog í loga. Þannig skil eg orðin: »ok fyrir honum ok eptir bæði eldr brennandi«.

Merkileg er sagan um þennan dómsdag, sem gengur yfir Ásaheim, ragnarök. Má geta þess til, að aldrei mundu goðin svo fara, hefðu dómar Baldurs »mátt haldask«, meira verið lært af orðum hans, og hans ráðum fram farið.

Ef til vill er í sögunni um ragnarök nokkurskonar spádómur um forlög mannkynsins á jörðu hér. Manntegund sú, eða mannætt, sem líkust var Ásunum, og bezt stefndi til sambands við Goðheima, er nú mun þróttminni en áður var, og aðrar mannættir og manntegundir magnast fremur. En þá er ekki rétt stefnt á jörðu hér, þegar þeir mega meira, sem fjarskyldari eru Baldri, en meir í ætt við Úlfinn og Orminn.

29. okt.

Helgi Pjeturss.

Saxar og Íslendingar.

Í grein minni um það efni síðastl. sunnud. hafði eg skrifað Wittener f. Wettiner.